
A diplomáciai ceremóniák szerepe a kora újkorban

Ez a tanulmány kiválóan mutatja be a diplomáciai ceremóniáinak jelentőségét kora újkortól a XIX. századig tartó időszakban.

Az első fejezetben a mű rávilágít, hogy a modern kor előtti időkben, így a kora újkorban is nagy jelentősége volt a ceremóniáknak a diplomáciai életben, és rámutat a diplomáciában való szimbolikus jelentésükre. A szimbólumok részét képezték a szereplők közötti interakciónak. A társadalmi megbecsülést is megjelenítették, szólnak a társadalmi státuszról, a kölcsönös, pozitív és negatív megbecsülésről. Leírja, hogy Európában legkésőbb a vesztfáliai békekongresszus utánra kialakult egy ceremonikus nyelv, ehhez voltak összefoglaló kézikönyvek, például a *Lünigs Theatrum Ceremoniale* vagy a *Godfroys Ceremonial de France*, *John Finets Notebooks*, és a vatikáni követeknek szóló hasonló munka. A diplomáciai jelentések is erősen formalizálódtak, ez hozzájárult a ceremonikus nyelv/stílus elterjedéséhez egész Európában. Ugyanakkor nem ritkák a félreértések a törökök esetében, akik nem vették át ugyanezt a nyelvhasználatot. Mindazonáltal domináns lett egy ún. *Vesztfáliai modell*, amely meghatározta a diplomáciai ceremonikus interakcióit, ez lett a kölcsönös bizonyágtétel alapja, míg a rendi társadalomban a társadalmi hovatartozás volt ennek a megfelelője. Így a diplomáciai életben is fontos volt a résztvevők rangjainak részletes bemutatása, mert ez jelezte presztízsüket, ez jelölte politikai súlyukat. Az uralkodók a követek fogadásánál például egyértelmű szimbólumokat használtak.

A második fejezetben a szerző bemutatja a rendi társadalomban megvalósuló diplomáciai ceremóniák főbb jellemzőit. 1648 után három szimbólum jelenítette meg a *honores regii*, vagyis a kizárólag a királyokat rangjuk és címük szerint megillető szertartási előjogokat:

az „*Excellenciás*” cím, az, hogy először ő fogadhatja a kongresszusokon megjelenő más követeket, valamint az ún. „*rechte Hand*” („jobb kéz”), amely a sorrendben a rangjának kijáró elsőbbséget jelentette a nagykövethöz képest, leülés, felállás és járás közben, és szükség esetén a fejfedő felvételekor.

Fontos volt rögzíteni a különböző rangú uralkodók egymáshoz való hierarchiáját is, mert pl. a német-római császárt a XVIII. századra már nem akarták *primus inter pares*-nak elfogadni. A XVI. századtól a diplomácia keretei között megvalósuló ceremóniákból közléseket lehetett dekódolni. A diplomáciában a rang- és szerepkonfliktusok ellenőrzésére két összefonódó stratégia alakult ki: egyrészt a reprezentáció nemzetközileg elfogadott elmélete, másrészt a ceremóniák olyan kódként való feloldása, amely csak bizonyos szerepkövetelmények elfogadását vagy elutasítását ismerte.

A harmadik fejezet a rangok diplomáciában betöltött jelentőségéről szól. Idézi Johann Christian Lüngtől, hogy a XIX. századi diplomáciai események nem államok között zajlottak, hanem az uralkodók, a hercegek között. A diplomácia ekkoriban az európai potentátok közötti, személyközi kapcsolatként működött. A nemzetközi jog szerinti szuverenitást a diplomáciai feladatot ellátó személy méltóságának súlyához kötötte. Csak a királyok voltak igazán szuverénnek tekinthetők, ezért a legmagasabb szintű tárgyalásoknál pl. a Genovai Köztársaság vezetője ragaszkodott a királyi rangú féllel való egyeztetéshez. Ahol nem volt király, ott a legfőbb vezetőnek királyi jellegű szimbólumokkal kellett rendelkeznie: ilyen volt pl. a velencei doge. A királyi státuszhoz szükség volt a tárgyalások során a harmadik féltől eredő ceremonikus megbecsültségre. A királyi cím megszerzése fontossá vált a XIX. századra, a külpolitikai ambíciókkal rendelkező hercegek, választófejedelmek számára. I. Frigyes számára a porosz királyi cím megszerzése nem az alattvalói felé való reprezentálás szempontjából volt fontos (mivel számukra ez nem jelentett komoly változást a fennálló uralmi viszonyokban), hanem a diplomáciai életben, mivel csak a királyoknak járt ki a diplomáciai önállóságot jelképező ceremonikus tisztelet. Más esetekben, ha ez névleges cím önhatalmú

felvétele volt: pl. Pfalz választófejedelme esetében az általa használt szimbolikus cím, akkor azt nem fogadták el.

Az ekkori diplomáciai rendszert ezen fejedelem-centrikus jellege miatt nem nemzetközi rendszernek, hanem „hercegi társadalomnak” nevezték el. *Abraham de Wicquefort* leírja, hogy nincs világosabb jele a hercegek szuverenitásának, mint a nagykövetek közötti kapcsolat. Ezért járultak hozzá a ceremónia-szakértők a követségi joghoz, és ezért sorolták a fontos kérdések közé nemzetközi jogászok a ceremonikus kérdéseket. A nagykövetek azt a megbecsülést kapták meg, mint amit az a személy kapott volna, akit képviselt. A vesztfáliai békét támogató Franciaország a német-római császár ellenében a korábban a német királyi udvart megillető követségi jogot a birodalom hercegségeinek, királyságainak vezetőire kívánta átruházni. Ezt végül sikerült is elfogadtatni, ezért a jogtudósok összegegyezteték a nemzetközi jog gyakorlatával a hercegségek szuverén jogait. A diplomácia világa ugyanakkor elhatárolta az uralkodókat a más szuverén potentátók körétől, azokat pedig az egyéb csoportoktól. A diplomáciai szerepvállalás mutatta az adott személyeknek az európai arisztokratikus és uralkodói körökhöz való tartozását.

A tanulmány negyedik fejezetében leírja a szerző, hogy a XVII. és a XVIII. század diplomáciáját egyáltalán nem kizárólag a szuverén uralkodók követői formálták. A modern kor gyakorlatával szemben a nemzetközi jogi kapcsolatfenntartás ekkor olyan szereplők között is zajlott, akik nem ismerték el egymást egyenlőnek. A felek ezt az egyenlőtlenséget érzetették számtalan szertartási jel bevezetésével, amelyek azonban nemcsak a kölcsönös megbecsülés elismerését tették lehetővé, hanem zűrzavarhoz is vezethettek. Ehhez kapcsolódik az a tény is, hogy a kora újkori diplomácia jelentős részben a ceremonikus jelek és cselekedetek alapos ismeretére épült. Ezzel szemben megindult egy egységesítési kísérlet még a modern nemzetközi jog kora előtt, amely szerint a kisebb erővel bíró uralkodók nem tekintették alattvalónak a diplomataikat, hanem ők képviselői státusszal bírtak, olyan küldötként, mint akit az alattvaló küld az urához.

A követküldési gyakorlat nem az absztrakt értelmezésekből levont jogelméletre épült, ezt megmutatta a kisebb államok ceremonii-

kus gyakorlata. A városok követeit például a királyi udvarban gyakran nem fogadták el követként, hanem kérvényezőknek tekintették, akiknek le kellett térdelniük az uralkodó előtt. A kisebbségi hatalom képviselőinek gyakran meg kellett küzdeniük diplomáciai státuszuk elfogadtatásáért, a vitathatatlanul szuverén hatalom képviselői viszont megengedhették maguknak, hogy diplomáciai kiváltságukat latba vessék azért, hogy politikai céljuknak érvényt szerezzenek. Ez a fejezet rámutat arra is, hogy a diplomáciai misszió sikere nagyban függött attól, hogy milyen státusú volt az adott személy: egy nagykövetnek nemesnek kellett lennie. Egy polgár szerepvállalása az ekkori nemzetközi jog gyakorlatában elképzelhetetlen lett volna, ugyanis a társadalom rendje elleni támadásnak értékelték volna. Wicquefort korabeli írásában is hangsúlyozta, hogy igazán a nemesek tudják az uralkodók, vagy hercegek személyét és fenségét teljes méltóságukban képviselni. A városoknak és a köztársaságoknak azt javasolták a korban, hogy szenátorokat (a város elöljáróit) vagy doktorált jogászokat bízjanak meg a követi teendőkkal, ne pedig kereskedőket és kézműveseket küldjenek diplomatának. A birodalom politikai vezetőinek is alkalmazkodniuk kellett a megváltozott helyzethez, ezért egymás közötti hagyományos kapcsolataikat diplomáciai kapcsolattá alakították át, így kis lépésekben egyfajta nemzetközi jogrendszer alakult ki a birodalomban. Egyre inkább minden a diplomáciához igazodott, még a barokk kastélyok felépítése is.

Az utolsó fejezet a követi jelentéseket veszi szemügyre. A követi jelentésekben sok hasonlóságot lehet észlelni, amelynek az az oka, hogy az egész európai diplomáciára jellemzőek voltak bizonyos szabályok, részben nagyon szoros retorikai iránymutatások, amelyeket az követeknek szigorúan be kellett tartaniuk. Emiatt tehát sok jelentés hasonló volt, és ezek gyakran cserélhető elemeket és sztereotípiás megfigyeléseket tartalmaztak. A diplomatáknak visszatérésük után számot kellett adniuk az anyagi költségekről, az utazási kiadásokról, az ajándékokról. Ezért ezeket rendszeresen könyvelték, így lehetőség volt arra, hogy elszámoljanak, amit el is vártak a követektől hivataluk lejárta után. A leírás szigorú retorikai formalizálása egy küldetés körvonalazására szolgált, amely semmiképpen

sem korlátozódott bizonyos tárgyalási célok elérésére, hanem mindig magában foglalta a diplomatáknak átadott elismerést.

A tanulmány párhuzamba állítja a kora újkor és a modern kor diplomatiáit. A modern államfők és diplomáciái küldöttjeik már olyan tisztviselőkként járnak el, akiknek személyes társadalmi státusa nem releváns, a modern demokráciákban már nem ez a szempont. Ezzel ellentétben a kora újkori ceremónia a politikai kommunikáció kifinomult formája volt, amely ideális esetekben nyilvános interakcióként zajlott, hasonlóképpen, mint a diplomáciai levelezésben. A ceremónia egyfajta bonyolult jelnyelv volt, a félrevezető kommunikáció elkerülése céljából. Elsősorban a társadalmi elismerés és a társadalmi helyzet elismerése iránti igények révén zajlott. A rendi társadalomban tehát a politikai státusz elválaszthatatlan volt a magas társadalmi méltóságtól. A szuverenitás jelentette a legmagasabb politikai hatalmat, s egyben a legmagasabb társadalmi méltóságot is, amit a királyság jelképezett. A királyok szuverénként való társadalmi megbecsülésüket a nagykövet és annak ceremóniája által garantálták. Mivel azonban az európai arisztokratikus társadalomban a hagyományos uralkodó pozíciók, a királyok után rangban következő autonóm hercegek nagy száma megakadályozta a szuverenitás egyértelmű elvének érvényesülését a kora újkorban, ezért (a modern korszakkal szöges ellentétben) a nemzetközi jognak is kiterjedt gyakorlata alakult ki, nagyon különböző, teljesen, félig vagy részben autonóm alattvalókkal. Ezt az aszimmetriát ellensúlyozta a különféle küldöttségi rangok kialakulása, amelyek nem különböztek a tárgyalási képességektől, de jelzik a követek társadalmi méltóságát és a hozzájuk kapcsolódó politikai súlyt.

A politikai és társadalmi rend összefonódása magát a diplomáciai kart is érintette: a királyi nagykövetnek nemesnek kellett lennie, a köztársasági küldöttnak pedig legalább nemesi rangú jogi diplomával kellett rendelkeznie.

Végül a tanulmány utolsó szakasza kitér arra is, hogy a modern diplomáciává történő átalakulás nem csak politikai, hanem társadalmi folyamat is volt. A modern diplomáciában már nem játszik szerepet a társadalmi státusz a kora újkori és XIX. századi értelemben.

A szimbolikus eseményeknek, ceremóniáknak azonban gyakran még később is megmaradt a jelentősége, mint például Konrad Adenauer beiktatása során, amelyet a szöveg is idéz.

Ez a tanulmány tehát árnyalt képet fest a kora újkori diplomáciáról, különösen a ceremóniáknak abban elfoglalt szerepéről. Részletes és átfogó képet ad arról, kik lehettek a korban diplomaták, milyen feltételeknek kellett megfelelniük, valamint arról, hogy mennyire maradtak meghatározóak ezek a kritériumok a későbbi korokban. Rendkívül informatív, részletes mű, az olvasókat további érdeklődésre ösztönzi.

André Krischer: Souveränität als sozialer Status: Zur Funktion des diplomatischen Zeremoniells in der Frühen Neuzeit. (A szuverenitás, mint társadalmi státusz: A diplomáciai ceremónia funkciójáról a kora újkorban.). In: *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und dem Mittleren Osten in der Frühen Neuzeit*, hrsg. v. Jan-Paul Niederkorn – Ralf Kauz – Giorio Rota, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2009. 1–32.

Simon Attila